

Մ Ո Ւ Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԻՍ ՇԱՔԱԹԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

Թիւ 8

1888

Սեպտեմբեր 17

Ա Ա Չ Գ Ա Յ Ի Ն

Երէկ Ազգ. Երեսփ. ժողովը ի նիստ գումարեցաւ ընդ նախագահութեամբ Պատրիարքական տեղապահ Գեր. Տ. Սիմէոն Ս. Արքեպիսկոպոսի Սէֆէրեան, թէ երեսփոխանաց եւ թէ ժողովրդեան թիւը բազմահոծ էր :

Մինչ ընթեռնուլ սկսաւ Ատենապետ էֆէնտին այն գիրն որով Գեր. Նար-պէյ Տ. Խորէն Ս. Արքեպիսկոպոս կը ծանուցանէր իւր հրաժարականն ի Պատրիարքական ընտրելիութենէ, ժխոր մը յանկարծ փրթաւ ընդ մէջ երեսփոխանաց, ուստի եւ նախագահ Սրբազան պարտաւորեցաւ մեկնիլ, որում եւ հետեւեցան բոլոր երեսփոխանք : Ահա այսպէս առկախեցաւ առ այժմ Պատրիարքական ընտրութեան վերջնական գործողութիւնը :

Այսպիսի ժամանակ մը, յորում Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Ազգի չուրջ կը վխտան զօրաւոր թշնամիք եւ ամեն չարահնար մեքենայութիւնք ի գործ կը դրուին, եւ ազգովին միութեան պէտքն անհրաժեշտ է, այսպիսի ժամանակ մը տակաւին թողուլ որ անիշխանութիւնը չարունակուի, արդարեւ ծանր մեղք է, աստուածային պատուհասը կը ծանրանայ նոցա վրայ, որք պատճառ կը լինին այս տխուր վիճակի շարունակութեան :

Խ Ա Չ Վ Ե Ր Ա Ց

Կարելի չէ մի առ մի թուել այն հոգեզմայլ տաղերն ու երգեր եւ գովասանական ճառերն, որք ընդ ժամանակս ժամանակս բովանդակ քրիստոնէական աշխարհի մէջ ի գիր եւ ի նուագ արձանացան յանուն կենսատու իրաւունքի։ Քրիստոսի։ Այլ թէ ինչպէս հաստատուած է ԽԱՉՎԵՐԱՑի այս մեծ տօն։ Ի սկզբան անդ քրիստոնէութեան՝ Աբգարու կիսն Հեղինէ յերուսաղէմ գալով զանազան բարեգործութիւններով կը փայլի, մանաւանդ այն սովու առեն զոր Ագաթոս աշակերտ զուշակած էր, սա իւր գանձերը բանալով՝ կերակրեց աղքատիկ ժողովուրդը։ Հրեայք ինչպէս երախտագիտութեան այս Հայ գշխոյի գերեզմանին վրայ փառաւոր շիրիմ կանգնեցին, երբ մեռաւ յամի Տեառն գրեթէ 50։ Հեղինէի բարեգործութիւնք յիշատակուած են ժամանակակից պատմիչներէ ինչպէս եւ Յովսէփոսէ։ Զիշդ այս միջոցին Կղոցեայ Կայսեր կիսն Պատրոնիկէ հաւատալով ի Քրիստոս յերուսաղէմ կը գայ, եւ Հրեայներէ ստուգելով թէ Քրիստոս իրաւունքաւոր ճգուած է յաղբիւսս, կը հրամայէ մեծափառ հանդիսիւ կանգնել ի Գողգոթա։ Յակոբոս առաքեալ Տեառնեղբայր կառնու իրաւունք, ի վեր կամբառնայ եւ աշխարհիս չորս կողմերը կօրհնէ, եւ ապա խոնարհելով եւ երկրպագելով կը գոչէ. «Խաչի քո, Քրիստոս, երկիրպագանեմք»։ Սոյն այս երգն է, զոր ապա իսահակ Հայոց կաթողիկոս աւելի եւս ընդարձակելով կերգէ, եւ երգել կը հրամայէ մեծահանդէս շքեղութեամբ։ Մինչեւ ցայսօր Հայաստանեայց Եկեղեցին թէ աւագ Ուրբաթ, աւագ Շաբաթ, Զատիկ եւ իրաւունք վերացի Կիւրակէին կէրգէ, ժողովուրդը ծունր ի գետին կը ձայնակցի։ «Ո՛վ Քրիստոս, Խաչիդ կերկրպագենք, իրաւունք թիւնդ կը փառաւորենք եկէք ո՛վ հաւատացեալներ, երկրպագենք մեր Քրիստոս Աստուծոյն, վասնզի եկաւ եւ ի ձեռն իւր իրաւունք շնորհեց աշխարհի պարգեւներ։ ով սուրբ Աստուած, սուրբ եւ հզօր, սուրբ եւ անմահ, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմէ՛ մեզ։ Փառք սուրբ Խաչիդ, ալելուիա։ Խաչե-

լութեանդ ալելուիա: Փառք եւ երկրպագութիւն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն»: Ո՛րքան սրտառուչ, ո՛րքան հոգեզմայլ է սոյն երգի եղանակն. ո՛ր քրիստոնեայն սքանչանօք եւ սխրանօք չյափշտակուիր, լսելով հայկական երաժշտութեան այս աննման գանձը: Աչկունք մերթ կը սեւեռին ի խաչն եւ մերթ ի խաչեալն, հրեշտակային գեղգեղն է որ կը տրոփէ սրտեր: Եւ ահա հրեղէն բերաններէ կոլորտանայ սոյն բարբառ. «Խաչ քո եղիցի մեզ ապաւէն, տէր Յիսուս»:

Բայց Խաչին եւս սլահուած էր սեւ օր: Քրիստոնէութիւնն որ այնքան տաքնապալի դարերն արհամարհելով իւր յաղթական ընթացքը յառաջ վարած էր անընդհատ, եւ հեթանոսութիւնն կորագլուխ այլ եւս ոգեսպառ ընկած էր, քրիստոնէութիւնն իւր այս պայծառ օրերուն մէջ փոխանակ առաւել եւս սիրով եւ միութեամբ ամրապինդ՝ դիմելու յայն նպատակ զոր գծած էր Մատն աստուածային, այն է ի վերին կատարելութիւն գթութեան, արդարութեան եւ տաքբիւնութեան, քրիստոնէութիւնն հետզհետէ չարաչար պառակտելով՝ տեղի տուած էր նորանոր տեսարաններու, որք պլծազալի էին, եւ անվայել աւետարանական կենարար վարդապետութեանց, զորս Առաքեալք եւ յաջորդք նոցա ի գին արեան քարոզեցին եւ աշխարհի սքանչացումը գրաւեցին: Այն օրէն ի վեր յորում Հռովմէական կայսրութեան գահն ի Բիւզանդիոն հաստատեցաւ, եւ կայսերական փառասիրութիւնն չարահնար մեքենայութեանց դիմելով՝ հետզհետէ Հայոց եւ Ասորոց ատելութիւնն գրգռեց ոչ թէ միայն սոցա քաղաքական, այլ եւ հոգեւոր անկախութիւնը կապտելով, այն օրէն ի վեր երբ Հռովմէական կայսրութիւնն յանուն քրիստոնէական եկեղեցւոյ յաւակնեցաւ իւր տիրապետութիւնն մինչեւ քրիստոնեայ ազգաց սրտերու վրայ տարածել եւ խիղճեր լռնաբարել, քրիստոնէութիւնն կարծես իւր բարձրութենէն ընկնելով ոչ թէ միայն սկսաւ տկարանալ, այլ եւ առակ նշաւակի դառնալ յաչս հեթանոսաց: Իրաց այս վիճակի մէջ յայտնի էր թէ հեթանոսութիւնն իւր վերջին ճիգն ահեղ իմն զօրութեամբ պիտի փորձէր ընդհարել քրիստոնէութեան:

Այս անգամ ճակատամարտն արդարեւ վճռական էր։ Հեթանոսութիւնն որ իւր վերջին շունչը տակաւին կը պահպանէր ի Պարսկաստան, միայնակ մնացած էր։ Հայք հեթանոսական այս զօրութիւնը թէեւ քանի մը անգամ ջախջախած էին, այլ չէին կրցած խալառ զայն զգետնել։ Քրիստոնեայ ազգաց միաբանութիւնը պիտի յաջողէր այս մեծ նուիրական գործ ի գլուխ հանել, եւ հուսկ ուրեմն այս փառաւոր ժամն հասաւ, վկայ իրաւաբանի տօնն։ Եւ Պարսկաստան յետին պաշտպանն մոգական մոլեկրօնութեան, իւր մեհեաններուն ու բազմիւններուն յիշատակաց ներքեւ թաղեց իւր հինն կրօնն ի փոխարէն նախատանացն՝ որ առ սուրբ Խաչն Քրիստոսի։

Հռոմէական կայսրութիւնն տակաւ առ տակաւ վատթարանալով հարկ եղած էր որ բիւզանդեան գահը բազմի հայկազունն Մօրիկ։ Սա իւր քաջարի զօրութեամբն ու խորին խմաստութեամբն այնպիսի իմն կարգաւորեց կայսրութիւնն, որ Հռոմէական արծիւն իւր նախկին թռիչն առնելով տարածեց վերստին իւր թեւերն ընդ ոլորտս աշխարհի։ Մօրիկ իւր խմաստուն շրջահայեաց քաղաքական հանճարովն ի ձեռն Հայ նախարարաց մամիկոնեան Մուշեղայ եւ Բագրատունի բազմաշաղթն Սմբատայ եւ Ներսէհի Բասէնցւոյ վերահաստատելով իրոսրով Պարսից շահն իւր աթոռին վրայ, որ գահազուրկ եղած էր, Պարսկաստանի հետ ունեցաւ խաղաղական մի դաշնակցութիւն։ Այլ սակայն այս խաղաղութիւն յանկարծ այնպիսի չարաշուք եւ աղէխարչ պատահարով մը վրդովեցաւ, որոյ հետեւանքն եղաւ կորուստ բիւրաւոր անմեղ հոգիներու եւ անլուր նախատինք եւ անարգանք Քրիստոսի Խաչին, հետեւարար եւ քրիստոնէութեան։ Անագորոյնն փոկաս Մօրիկի դէմ ապստամբելով յանկարծ Մօրիկը բռնելով նորա աչքին առջեւ կը մորթէ նորա հինգ զաւակները։ Կրտսեր որդին որ դեռ երախայ էր, ի զուր իւր դայեակէն կը պահուի։ Սոյն բարեգութ դայեակն իւր զաւակը փոխան արքայորդւոյն ի մահ կը մատնէ։ Կը գալարին աղիք Մօրիկայ, ո՞վ աղէխարչ տեսարան։ Մօրիկ առ փոկաս կը ձայնէ. «Ոչ, այդ իմ զաւակս չէ»։ Այլ սակայն փոկասի քարեղէն սիրտը չյուզուիր սոյն այս արտասուելի տեսարա-

նէն, կը հրամայէ խողխողել երախայն ու հայրը, որոյ վերջին բարբառը կը լինի. «Արդար ես դու Տէր, եւ ուղիղ է դատաստան քո»:

Բայց աստուածային արդարութիւնն անպատիժ չձգէր անազորոյն բռնաւորը: Հերակլ իշխան Ափրիկայ ի վրէժ քինու մահուան Մօրկայ կը պաշարէ Կ. Պոլիսը, կը բռնէ փոկասը եւ սրախողխող կը վճարէ ի կենաց: Մինչ այս, մինչ այն, իյոսրով լսելով Մօրիկի աղէկուելու մահն, ի վրէժ մահու Մօրիկայ իւր փեսայն իյոռեմահադին բանակաւ կը յղէ ի Հոռոմս. սա յարձակելով ի Պաղեստին, կը տիրէ Երուսաղէմի, յամի Տեառն 614: Յիսուսն հազարէ աւելի քրիստոնեայ կը ջարդէ, երեսուն հազար եւս գերի կը վարէ ի Պարսս, որոց հետ կը գտնուէր Զաքարիա պատրիարք, եւ իրաւաւորն եւս առնելով կը տանի կը յանձնէ իյոսրովի, որ կը հրամայէ դնել իւր մեհենին մէջ ի նախատինս քրիստոնէական կրօնի:

Ի զուր Հերակլ բանադնաց կը լինի առ իյոսրով ի հաշտութիւն եւ յազատութիւն սրբոյ իրաւին: Գոռոզն իյոսրով կը պատասխանէ. «Ոչ կարեմ հաշտուիլ նմա հետ, որ Քրիստոսի է հաւատացողը»: Կը սրտմտի Հերակլ, հրաւէր կը կարգայ Հայոց օգնել իւր բանակին քրիստոնէական այս ահաւոր թշնամին իսպառսպուռ ջախջախելու համար: Հայք, որոց սիրելին ու պաշտելին էր իրաւը, սիրայօժար կը գլինուին, եւ Մծէժ գնունի կայսերական բանակին առաջնորդելով կը մտնէ յԱտրպատական. հիմնայատակ կը կործանուի Դավրէժ:

Կը կատաղի իյոսրով, եւ իւր երկու զօրավարաց հետ, որք էին իյոռեմ Շահրվարազ եւ Շահէն, կը ճակատի կայսերական եւ հայկական բանակաց դէմ, այլ չարաչար յաղթուելով չունչը կառնու ի Տիգրոն, ուր չարաչար կսպանուի իւր կաւատ որդիէն: Սա երկու դեսպան յղելով առ Ներսէս՝ մին Պարսիկ եւ միւսն Հայ, հաշտութեան համար բանակցութեան կը մտնէ, այլ կը կանխէ եւ սորա օրհասը, եւ ուր ուրեմն Պարսկաստան յաղթականին խոնարհելով կը գլխանի ի հաշտութիւն: Զաքարիա պատրիարք գերութենէ ազատուած՝ սուրբ իրաւը վերստին ի Գողգոթա կանգնելով, մեծահանդէս կը կատարէ ԽԱՉԱԿՐԱՑԻ տօնախմբութիւնը: Մեծ էր

քրիստոնէից ուրախութիւնն, վասնզի քրիստոնէական այս մեծ յաղթութիւնն արդարեւ խորին տպաւորութիւն ձգած էր հեթանոսական աշխարհի վրայ: Ահա այսպէս սահմանեցաւ որ ամէն տարի Սեպտ. 14ի կատարուի այս խաչի հանդէս ⁽¹⁾, ի յուշ բարերարութեան աստուածային գթութեան, որ հաճեցաւ այսպիսի իմն յաղթանակաւ վերստին բարձրացնել քրիստոնէական դրօշն ի մխիթարութիւն եւ ի հոգեւոր ցնծութիւն քրիստոնեայ ազգաց եւ ժողովրդոց:

Որովհետեւ խաչի ազատութեան այս փառաւոր արշաւանաց Հայք եւս մասնակցեցան, ուստի սխրալի է այս տօնն, սխրալի յանուն Հայ քրիստոնէութեան, սխրալի եւ պաշտելի յանուն Հայ ազգայնութեան: Ուրեմն ամէն Հայ բարեպաշտ խաչի այս օրերը պէտք է կարկառէ իւր ձեռներն եւ փարեւով իւր ընկերին գոչէ կաթողին. «Եղբայր եմք իւրարու, խաչապաշտ Հայ քրիստոնեայ եղբայր»: Եւ միանգամայն է՞ր չխիչենք թէ կայ ազգ մը, որ խաչին այնքան զոհեր տուած լինի, որքան Հայոց օրհեալ ազգը:

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ինչպէս Մովսէս Հրէական այսինքն հին Ուխտի, նոյնպէս Պօղոս Քրիստոնէական այսինքն նոր Ուխտի եկեղեցւոյն մէջ նշանաւորագոյնն է: Եթէ Առաքելոց մէջ ըստ շնորհաց իմաստութեան՝ Պօղոսի հաւասարողներ կան, այլ գրաւոր վկայութիւնք կը պակսին թէ միւս Առաքեալք եւ վկայք այնքան ծառայութիւններ մատուցած լինին ի պաշտպանութիւն եւ ի յառաջադիմութիւն քրիստոնէութեան, որքան Պօղոս: Սա քրիստոնէական արդար գատին ծառայելով անցաւ ի շարս այն մեծամեծ բարերարաց, որք դուն ուրեք երեւեցան ի մխիթարութիւն տառապեալ մարդկութեան: Պօղոս միւս Ա-

⁽¹⁾ Հայք որովհետեւ կիրակի օր կը կատարեն ամէն տօնոյնի մեծ տօներ, ուստի խաչվերացը Սեպտ. 14ի նախորդ կամ յաջորդ կիրակէին կը տօնեն ըստ Տօնացուցի:

ռաքելոց հետ շարունակեց փրկչին գործը, միայն սա տարբերութեամբ որ Պօղոսի ասպարէզն ընդարձակագոյն եղաւ, եւ դաշտն զոր մշակեց, որքան փշալից՝ այնքան արդիւնալից եղաւ: Բրիստոնէական յաղթանակի փառքն ի գին քրտնաթոր եւ անձնանուէր ջանից եւ գործոց մինչեւ իսկ արեան՝ ստացաւ Պօղոս: Նա թէեւ վերջինն յԱռաքեալս, եւ ոչ իսկ ականջալուր օստուածային բանից կենարար փրկչին, այլ սակայն առաջին հանգիսացաւ յԱռաքեալս Աստուծոյ՝ կոչուելով ի քարոզութիւն հեթանոսաց, ուստի իրաւամբ անուանեցաւ «ՀԵԹԱՆՈՍԱՅ ԱՌԱՔԵԱԼ»: Երբ միանգամ ի նկատ առնումք Պօղոսի ծառայութիւններն ի հաստատութիւն քրիստոնէութեան, որոց հազիւ մի մասն ի գիր արձանացած կայ այսօր, յիշենք այն ուղեւորութիւններն, զորս Պօղոս ի գործ դրաւ՝ ի ժամու եւ ի տարածամու հասնելով ի հոգեւոր պէտս հաւատացելոց, վիշտք, տառապանք եւ մինչեւ իսկ թշնամանք, որոց տարաւ համբերատար ոգւով, դիւցազնական քաջութեամբ, հրաշքներ զորս գործեց, մեկնութիւններ եւ քարոզութիւններ եւ թղթեր զորս հետզհետէ հրատարակեց սքանչելի իմաստութեամբ, բարիք եւ շնորհք զորս վայելեց Եկեղեցին ի ձեռն Պօղոսի, կեանքն նահատակութեան եւ մահ, երբ այս ամէնն ի յուշ ածենք, զՊօղոս կը տեսնենք մի հոյակապ եւ աստուածափառ անձն՝ անմահական փառաց արժանի:

Ծնաւ Պօղոս ի Տարսոն Կիլիկիոյ, Եբրայեցի ազգաւ ի ցեղէն Բենիամինի, փիլ. Գ. 5: Ի սկզբան Սօղոս եւ ապա Պօղոս կոչուեցաւ, Գործք. ԺԳ. 9: Ծննդեամբ էր Հռովմէական քաղաքացի եւ ոչ թէ ստրկածին: Երբ հասակաւ զարգացաւ, եկաւ յԵրուսաղէմ, եւ աշակերտեցաւ Գամաղիէլի, որ յայնժամ երեւելի եւ անուանի վարդապետ էր Հրէից մէջ: Սա այս Գամաղիէլ էր որ խրատ տուաւ Հրէական ժողովին, չմխիլ ի գործ հալածանաց վասն քարոզութեան Աւետարանի, վասնզի կ'ըսէր. «Թոյլ տուք դոցա (Առաքելոց), զի թէ ի մարդկանէ իցէ խորհուրդդ այդ կամ գործդ, քակտեսցի ապա թէ յԱստուծոյ է, ոչ կարէք քակտել զդոսս, գուցէ եւ աստուածամարտք դտանիցիք»: Գործք. է. 58—40: Պօ-

զոս ըստ առածին, որ տիրած էր իւր ազգին մէջ թէ «Մը-նողք, որք օգտակար արուեստ մը չեն աւանդեր իրենց զա-ւակաց, պատճառ կը լինին նոցա գող լինելուն», գիտէր խո-րանակարութեան արհեստն, ինչպէս ինքն եւս կը յիշատակէ երբեմն. Գործք. ԺԸ. 3: Բ. Թեա. Գ. 8:

Պօղոս ի սկզբան սաստիկ նախանձայոյզ էր ի պահպանու-թիւն Մովսիսական օրինաց, ծիսից եւ սովորութեանց, ող-ւով չափ Փարիսեցի, ուստի «Վնասակար էր Եկեղեցւոյն, տնէ տուն կը մտնէր եւ էրիկ ու կնիկ մարդիկ կը քարջէր եւ կը մատնէր բանտի»: Սա կամակից էր սպանման սրբոյն Ստեփա-նոսի. Գործք. Թ. 59: Ը. 3:

Սա իբրեւ ոխերիմ թշնամի քրիստոնէութեան՝ քահանա-յապետէն հրաման ու թուղթ առնելով կ'երթայ ի Դամասկոս, կապելով եւ շղթայելով բերելու համար հաւատացեալներն անդ յերուսաղէմ: Բայց հազիւ թէ կը մօտենայ Դամասկոսի, ահա լոյս երկնքէն կը փայլատակի իւր շուրջ եւ ձայն կը լսէ. «Սաւուղ, Սաւուղ, զի՞ հալածես զիս»: Պօղոս կմկմալով կը պատասխանէ. «Ո՛վ ես, Տէր»: Ձայնը կը կրկնուի. «Ես եմ Յիսուս, զոր դուն կը հալածես, խիստ էքեզ ընդդէմ խթա-նի աքացել»: Պօղոս զարհուրելով եւ գրեթէ անշշունչ լի-նելով կ'ըսէ. «Տէր, զիս զի՞նչ կամիս առնել»: Երկնային ձայնը կը պատասխանէ. «Ել, կանգնէ, եւ մօտիւ այդ քա-ղաքն, ուր քեզ պիտի յայտնուի թէ ի՞նչ ընելու ես»: Պօ-ղոս նոյն ժամուսն երկնաստատ պատժով կուրացած կը մտնէ ի Դամասկոս, իւր ընկերներէն առաջնորդուելով, ուր երեք օր ոչ կերաւ եւ ոչ խմեց:

Տէր Յիսուս կը հրամայէ Անանիայի, որ առ Պօղոս երթայ եւ ձեռն դնելով Պօղոսի վրայ բժշկէ կուրութենէն: Անանիա զարհուրելով կը պատասխանէ. «Տէր, դեռ երէկ այդ մարդն ինչէր չըրաւ հաւատացելոցդ որ յերուսաղէմ, մանաւանդ որ այժմ եւս իշխանութիւն ունի կապել ու շղթայել զնոսա, որք զանուն քո կը կարդան»: Տէրը կը հրամայէ Անանիայի հնա-զանդիլ եւ երթալ, զի, կը յաւելու, «Անօթ ընտրութեան է ինձ նա, կրեւ զանուն իմ առաջի հեթանոսաց եւ թագաւորաց եւ որդւոցն իսրայէլի»: Կ'երթայ Անանիա, եւ ձեռն դնե-

լով կը գոչէ. «Եղբայր Սաւուղ, վեր նայէ, Տէրը ղրկեց զիս. այն Յիսուս որ քեզ երեւեցաւ ի ճանապարհի, զիս ղրկեց, որ տեսնես եւ Հոգւով սրբով լցուիս»: Իսկոյն Պօղոսի կողմէն կը վարատուի եւ Պօղոս մկրտուելով Փրկչին աշակերտաց կը յարի. Գործք. Թ. 1—20:

Յետոյ Պօղոս կսկսի լի եռանդեամբ քարոզել Հրէից թէ Յիսուս է որդի Աստուծոյ: Կը զարմանան որք կը լսէին Պօղոսի քարոզութիւնն, թէ սա չէ՞ր որ յերուսաղէմ ոխերիմ էր Քրիստոնէից, եւ հոս եկած էր զնոսա բռնել ու տանիլ յերուսաղէմ: Իսկ Պօղոս յաղթահարելով Հրեայները կը համոզէր թէ Քրիստոսն է Յիսուս: Հաւատացեալք լսելով թէ Հրեայք դաւադրած են Պօղոսը սպաննելու, եւ թէ գիշեր ցերեկ դարանամուտ են քաղաքի դրանց քով, գիշեր ատեն Պօղոսը վանդակաւ պարսպէն վար կախելով կ'իջեցնեն, եւ այսպէս Պօղոս կը հասնի ողջամբ յերուսաղէմ, ուր թէեւ կը վախճի ընդհարիլ աշակերտաց, այլ սոքա կը խրոչին, չհաւատալով թէ աշակերտած է Տեսուն, մինչեւ որ Բառնաբաս Պօղոսը ներկայացնելով Առաքելոց, կը պատմէ Պօղոսի գլխէն անցած այն նշանաւոր դէպքն, որով հաւատաց նա ի Տէր: Երուսաղէմ եւս Պօղոս Հրէական մոլեռանդ հալածանաց հանդիպելով հաւատացեալք կստիպուին գաղտ Պօղոսը նախ ի Կեսարիա եւ ապա ի Տարսոն յղել, ուր եւ ապա Բառնաբաս հասնելով կը բերէ Պօղոսը յԱնտիոք: Անդ սոքա երկուքին ամբողջ մէկ տարի աշխատելով ի գործ Աւետարանի, կը յաջողին շատեր յաշակերտութիւն Բանին Աստուծոյ կոչել եւ առաջին անգամ անուանել հաւատացեալները Քրիստոնէսք: Այն մեծ սովի ատեն զոր Ագաբոս նշանակեց Հոգւով սրբով, որ կատարեցաւ ընդ ամենայն աշխարհ Հոգովայեցւոց Կոողեսայ կայսեր օրով, Պօղոս եւ Բառնաբաս յերուսաղէմ վերադարձան հարկ եղած նպաստն ու օգնութիւն տանելով անդ:

Այնուհետեւ կ'սկսի Պօղոսի առաքելական առաջին շրջանն: Նա Անտիոքէն կ'երթայ ի Կիպրոս, անտի յԱնտիոք Պիսիդեայ, յԻկոնիոն, ի Լիւստրէ, ի Դերբէ յԱտաղիա եւ անտի յԱնտիոք վերստին: Այս շրջանն տեւեց գրեթէ երկու տարի այսինքն, յամի Տեսուն 45—48: Անդ ի Կիպրոս կը

խայտառակէ եւ կը պատուհասէ Եղիմաս մոգ, սուտ մարդա-
րէն, սա ահաւոր խօսքն արտասանելով. «Ով լի ամենայն
նենգութեամբ եւ խորամանկութեամբ, որդի սատանայի,
Աստուծոյ ձեռքը թող ծանրանայ ուրեմն վրադ, չտեսնես
արեւ»: Եղիմաս իսկոյն կը կուրանայ, ի Լիւստրէ Պօղոս տես-
նելով ի ծնէ կաղ մը, կը գոչէ մեծածայն. «Քեզ ասեմ. յա-
նուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ելիր, ուղիղ կեցիր
եւ քալէ»: Կաղն իսկոյն կը վազվազէ, ժողովուրդն որ հե-
թանոս էր, շուարելով կաղաղակէ. «Աստուածներ ուրեմն ի-
ջեր են առ մեզ ի նմանութիւն մարդոյ»: Եւ Պօղոսը Դիոս,
եւ Բառնաբասը Հերմէս կը կոչեն, իսկ Դիոսի քուրմը ցուլեր
եւ պսակներ առնելով կը վազէ այս նոր աստուածներուն զոհ
մատուցանելու համար: Պօղոս եւ Բառնաբաս իրենց հա-
գուստները պատուտելով ժողովրդեան կը ձայնեն. «Ի՞նչ կ'ը-
նէք եղբայրներ, մեք եւս ձեզ պէս մարդեր ենք: Մեք ե-
կած ենք որ ձեզ քարոզենք թէ Նա միայն է Աստուած, որ
երկինքն ու երկիր եւ ամէն բան ստեղծեց»: Վերջապէս սո-
քա կը հասնին յԱնտիոք եւ կը պատմեն բոլոր հաւատացելոց
այն ամէն սքանչելի եւ հոգեշահ գործերն, զորս կատարած
էին յաջողութեամբ Տեառն: Աստ թլիատութեան խնդիրը
ծաղեւով (տես ի Խօսնակ թիւ 15), Պօղոս եւ Բառնաբաս
կ'ստիպուին երթալ յերուսաղէմի ժողով առաքելական, ուս-
տի կը վերադառնան յԱնտիոք, թղթեր բերելով թէ անօ-
գուտ է թլիատութիւնն:

Պօղոսի առաքելական երկրորդ շրջանն կսկսի յամի Տեառն
53-56: Պօղոս կը մեկնի Անտիոքէն ի Կիլիկիա, ի Դերբէ, ի
Լիւստրէ, ի Փռիւգիա, ի Գաղատիա, ի Տրոյա, ի Նէպոլիս,
ի Փիլիպպէ, ի Թեսաղոնիկէ, ի Բերիա, յԱթէնս, ի Կորնթոս,
անտի ճանապարհորդելով չորրորդ անգամ կը մտնէ յերու-
սաղէմ եւ կը դառնայ յԱնտիոք: Պօղոս չարաչար հալածանք-
ներ կրեց իւր այս ուղեւորութեան մէջ մանաւանդ Հրեայ-
ներէն: Աթէնքի մէջ Պօղոս սաստիկ զայրացաւ քաղաքը խո-
րին կռապաշտութեան մէջ տեսնելով. Ստոյիկեան եւ Եպի-
կուրեան փիլիսոփաներէն ոմանք Պօղոսը բերելով յԱրիսպա-
գոսը (ժողովարան իմաստնոց) կըսեն. «Կուզենք լսել քեզ,

քանզի օտարոտի բաներ կը պատմուին քենէ»։ Պօղոս Արիպագին մէջ կը յայտարարէ. «Ո՛վ Աթենացիք, զձեզ բոլորովին պաշտօնասէր կը տեսնեմ։ Զեր քաղաքին մէջ պտտելով բազին մը գտայ, որուն վրայ Անծանօթին Աստուծոյ գրուած էր. զայն զոր դուք անծանօթ կը համարիք եւ կը պաշտէք, զայն ես կը քարոզեմ։ Աստուած որ ամէն բան ստեղծեց, նա է տէր երկնի եւ երկրի. նա ի ձեռագործ տաճարս չընակիր. նա պիտի դատէ աշխարհս արդարութեամբ ձեռամբ այն Մարդուն որ յարեաւ ի մեռելոց, եւ որով հաւատք ամենուն շնորհուելով, փրկութիւն պիտի լինի»։ Երբ լսեցին մեռելոց յարութիւնը՝ ոմանք սկսան ծաղրել եւ շատեր կը կրկնէին. «Այդ բանին համար նորէն կը լսենք քեզ»։ Այլ սակայն Պօղոս ունեցաւ յԱթէնա աշակերտներ, որոց մէջ էին Դիոնէսիոս արիսպագացին եւ Դամարիոս անուն մի կին նշանաւոր։ Պօղոս տասնեւութ ամիս եւս ի կորնթոս մնալէ յետոյ կը գայ յԵփեսոս, անտի ի Կեսարիա եւ յետոյ յԱնտիօք։

Պօղոսի երրորդ շրջանն առաքելական կախի յամի Տեառն 56-63։ Ի Գաղատիա եւ ի Փռիւգիա քարոզելէ յետոյ կը մտնէ յԵփեսոս, ուր կը մնայ երկու տարի։ Անդ շատ վիշտ կրեց, մանաւանդ խաժամութէն շատեր միանգամ գրգռուելով թէ Պօղոս Արտեմիսի մեհեանն առ ոչինչ կը համարի, կաղաղակեն. «Մեծէ Արտեմիս եփեսացւոց»։ Հազիւ խաղաղեցաւ քաղաքը եւ Պօղոս իւրայիններովը մազապուր ազատուելով գնաց ի Մակեդոնիա եւ անտի յԵլլադա։ Պօղոս կղզիէ կղզի ուղեւորելէ յետոյ կը հասնի ի Սամոս եւ անտի ի Մելիտոն⁽¹⁾, աստ կը կոչէ Եփեսոսի երէցները. եւ յորդորական մը կը խօսի. «Դուք ձեզէն գիտէք թէ ինչպէս ժամանակ մը ապրեցայ ձեր քով։ Տեառն ծառայելով ամենայն խոնարհութեամբ եւ արտասուօք ու փորձութեամբ, որք մանաւանդ հանդիպեցան ինձ Հրէական նենգամտութիւններէ։ Զեզ Աստուծոյ բանը քարոզելէ չձանձրացայ երբէք։ Այլ ես այժմ կերթամ

(1) Կամ Մելիտոս հին քաղաք Յոնիոյ, ի բերան Մէանդր գետոյ։ Անուանի էր այս քաղաք մեհենաւն որ յանուն Ապոլլոնի Դոդիսիայ։ Աստուծոյ է Թաղէս, Անարսիմանդր, Դիմոկրիտէս եւ ուրիշ նշանաւոր անձեր, այժմ կործանուած է, եւ Տեղն իսկ որոշել ղգուար։

յերուսաղէմ եւ Հոգին սուրբ կը վկայէ թէ կապանք եւ նեղութիւնք մնան ինձ : Սակայն ես իմ ընթացքս կատարեցի եւ պաշտօնս որ Տէր Յիսուսէն առի, վկայ լինել աւետարանի շնորհացն Աստուծոյ : Եւ արդ՝ գիտեմ ես, թէ այլ եւս չպիտի տեսնէք երեսս : Ուստի վկայութիւն կը դնեմ այսօր թէ ես սուրբ եմ ամենուն արիւնէն, վասնզի չդեղեւեցայ բնաւ Աստուծոյ կամքն ամենուն պատմելէ : Զգուշացէ՛ք ձեր անձերուն եւ ժողովրդեանն, որում Հոգին սուրբ զձեզ տեսուչ կարգեց : Զի գիտեմ իմ մեկնելէս յետոյ պիտի գան յափըշտակող գայլեր, որք չպիտի խնայեն հօտին Գրիստոսի եւ մինչեւ իսկ ձենէ եւս պիտի ելնեն մարդիկ, որք սուտումուտ քարոզութիւններ պիտի ընեն : Ուստի արթուն կեցիք, յիշեցէ՛ք որ երկու տարի գիշեր ցերեկ ձեր ամէն մէկը լալով խորատելէ չդադրեցայ : Այժմ զձեզ Աստուծոյ կը յանձնեմ եւ նորա շնորհաց Բանին : Զենէ ոչ մէկուն արծաթին կամ ոսկիին եւ կամ հագուստին բնաւ չցանկացայ, դուք գիտէք որ այս իմ ձեռներս հոգացին իմ պէտքերս, եւ ցոյց տուի ձեզ թէ ի՞նչպէս հոգալ պէտք է հիւանդները եւ միտքարել տառապեալները : Յիշեցէ՛ք Փրկչին խօսքը. զոր ինքն իսկ ըսաւ. «Երանելի է մանաւանդ տալ՝ քան առնուլ» :

Պօղոս զայս խօսելէ յետոյ կը ծնրաղրէ եւ կաղօթէ : Սըրտաշարժ տեսարան, վասնզի ամենուն աչեր կարտասուէին եւ շատեր Պօղոսի պարանոցին պլլուելով արտասուաթոր աչօք կը համբուրէին : Կը մորմոքէին նոքա մանաւանդ Պօղոսի այն խօսքին վրայ թէ այլ եւս պիտի չտեսնէք երեսս : Եւ այսպէս հաւատացեալք զՊօղոս լալաքին ճամբու դրին : Պօղոս նորէն կզգիէ կզլի ուղեւորելէ յետոյ կը հասնի ի Տիւրոս եւ ապա ի Պտղէմայիդա եւ անտի ի Կեսարիա, ուր հիւր կը լինի փիլիպպոս աւետարանչի, որ ունէր կոյս մարգարէ չորս աղջիկներ : Աստ կիջնէ յանկարծ Հրէաստանէն Ագարոս աշակերտ եւ մարգարէ, եւ առնելով Պօղոսի գօտին, իւր ձեռներն ու ոտները կապելով կըսէ. «Այսպէս կըսէ Հոգին սուրբ, այն մարդն, որոյ այս գօտին է, Հրեայք այսպէս պիտի կապեն յերուսաղէմ եւ պիտի մատնեն հեթանոսաց» : Անդ կաղաչուի Պօղոս որ յերուսաղէմ չելնէ, այլ Պօղոս

կընդդիմանայ, «ի՞նչ կընէք, կըսէ, ի՞նչու կարտասուէք, եւ իմ սիրտս կը ճմլէք, ես Յիսուս Քրիստոսի անուան համար ոչ թէ կապանաց՝ այլ մահուան իսկ պատրաստ եմ»։ Այս կը լինի վերջին խօսքն աշակերտաց առ Պօղոս, ուրեմն «Կամք Տեառն եղիցի»։ Պօղոսի սէրն այսքան անհուն էր առ տէր Յիսուս, եւ այսպէս կամաւ ոչխարի պէս ի սպանդ կը դիմէր մտնելով յերուսաղէմ։

Ա. Ռ. Ա. Կ

ԲՈՒԽԵՐԻԿ (¹)

Համբայ Կիկօն իւր տուն նորեց,
Փակահ, երդիք, թոնիր սարքեց.
Մաղեց ալիւր, շաղուեց թըրեց,
Մեղրով խառնեց ճըմուռ շինեց.
Ոչխար մորթեց, եփեց խորվեց,
Դուռ ու դըրկից ձէնէց կանչեց։

Գիւղ գիւղացի խըլլաթ (¹) առին,
Գացին նստան վէր տանիքին.
«Բարով վայրես, հազար բարով,
Հազար տարի ձեռով պետով.
Դէն կեցիր չէն՝ տնովդ տեղով,
Ուրախ զուարթ ապրիս լուսով»։
Կիկօն այս խօսք երբ կը լըսէր,
Քանի կ'երթար կը խեւըռէր.
«Գինի՝ օղի բեր, ծօ լամուկ,
Աղաներաց հրամցուր շուտ շուտ»։
Գինու բղիկ ալ դարտըկուաւ,

(¹) Երկնակոյղ, պաճաւ։

(¹) Նորաշէն տան շնորհաւորողէք։

Հաղար անգամ նորէն լցուաւ .
 Կարգն ալ եկաւ գովասանքի ,
 Խօսքին կարգն է՝ էր ուէս Հլոյի .
 «Տուն ըսես տուն՝ այս է մինակ ,
 Կայ ու չը կայ իր նմանակ .
 Շէնքին շնորհքին ըսելիք կայ ,
 Աստուած վըկայ , երբէք չը կայ ,
 Մոլա պատեր , դուրան տանիք ,
 Խոշոր մարդակ , նշխուն առիք ,
 Ալ ի՞նչ ըսեմ , ի՞նչն է կիսատ .
 Ձեռքը դալար , խեղքն անպակաս ,
 Զոջ վարպետին
 Հալւոր Մկոյին :

«Միայն սա կայ . է՛ր Բուխերիկ
 Խօ շինուեր է ծուռիկ մուռիկ .
 Շիտակն ըսեմ , այս Բուխերիկ
 Ձէ վայլէր չէ՛ տանս խորոտիկ :
 Քանդելու է , Թող նոր շինուի ,
 Շիւի-շիտակուկ դէպ վեր տնկուի .
 Նայելու է որ վայելուչ
 Լինի այս տան . ի՞նչ կ'ըսէք դուք ,
 Իմ աղբրտանք» :

— «Այո՛ , այո՛ , մըկայ քանդ տանք» :
 Ըսին չըսին չուտ քանդեցին ,
 Սակայն երբէք չը նկատեցին ,
 Որ Բուխերիկ Թէեւ ծուռ էր ,
 Բայց ծուխն ու մուխ շիտակ կ'եղնէր .
 Պէտքի բանն այս էր ,
 Բայց նայողն ո՞վ էր :

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Վաղիւ ի Ս . Պատարագի կը կարդացուի այն աւետարանն ,
 յորում Տէր Թիսսու ամուսնութեան սրբութիւնն եւ էրիկ ու

կնիկ մարդուն իրարու հետ ցմահ անբաժան միաւորութիւնը կը շեշտէ այնպիսի իմն հզօրագոյն փաստով, որոյ առջեւ կը պապանձին փարիսեցի բերաններ, որք «Փորձելով հարցանէին զնա եւ ասէին. «Եթէ արժան իցէ առն զկին իւր արձակել», Յիսուս ցոյց տալէ յետոյ թէ Մովսէս էրիկ-կնկան իրարմէ բաժանման եւ կրկին ուրիշի հետ ամուսնութեան օրէնքը դրաւ առ խստասրտութեան — բիրտ բարոյից իւր ազգին, կը քարոզէ թէ Աստուած ի սկզբան մէկ այր եւ մէկ կին ստեղծեց, թէ ամուսնութեան խորհուրդն եղեմական դրախտին մէջ հաստատուեցաւ, անդ երկոքին նախածնողք միաւորեցան ի մի մարմին. կը կրկնէ Յիսուս թէ «Այնուհետեւ ոչ են երկու, այլ մի մարմին»։ Յետոյ մարդկային ընտանեկան երջանկութիւնն կատարեալպէս ապահովող եւ մարդկային բարոյական կեանքը նուիրագործող սա խօսքը կարտասանէ իբրեւ կնիք իւր այս վարդապետութեան. «Արդ՝ զոր Աստուած զուգեաց, մարդ մի մեկնեացէ»։

Յիսուսի աշակերտներն անգամ ծանր տեսնելով այս վարդապետութիւն, զնոյն առ Յիսուս առանձինն կը հարցանեն. այլ սակայն Յիսուսի վճիռը բացարձակ է եւ այս անգամ աւելի բացորոշ. «Եթէ այր արձակեացէ զկին իւր եւ արասցէ այլ, շնայ՝ եւ կին եթէ ելցէ յառնէ իւրմէ եւ եղիցի առն այլում, չնայ» (*):

Առաջին բաղմակինն եղաւ Ղամէք, եւ յետոյ «Աստուծոյ որդիներէն» այսինքն Աստուծոյ հաւատացողներէն նոքա, որք տեսնելով «Զդստերսն մարդկան (կայենի ցեղի) զի գեղեցիկ էին, առին իւրեանց կանայս յամենեցունց զոր ընտրեցին»։ Ծննդ. Դ. 19. 2. 2։ Այլ սակայն Նոյ եւ նորա երեք որդիք մէն մի կին ունէին։ Նոյնպէս նահապետք նախ քան զՆոյ մինչեւ ցԱդամ, եւ Յոբ, Նաքովր եւ Ղովտ, եւ Աբրահամ ի սկզբան, միակին էին։ Աբրահամ եւ Յակոբ հարճեր ունեցան որոց հետ միաւորեցան առ հարկի, եւ այս եղաւ յետոյ տեսակ մը բազմակնութիւն, եւ ընդհանրացաւ բոլոր Հրէից մէջ. հարճն իբրեւ կին գործածելու վառ հետեւանաց օրինակք բազմութիւ են ի Սուրբ Գիրս. Ծննդ. ԺԶ. Դատ. Ը. 30 եւ այլն։

Շարունակելի

(*) Shu Սոխակ ի Քիւ Յ։

ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

Կը ծանուցանեմք թէ որոշած ենք ՍՈՒԱԿ չղրկել յայն գաւառս, յորս մեր գործակալք եւ բաժանորդք չեն վճարած տակաւին իյօսնակի եռամսեայն, որ է 10 շաբաթ: Նաեւ եթէ պակաս թերթեր կան եւ ուղղուն, պիտի շրջուին իսկոյն:

Աղօթագիրք Պատկերազարդ

Փ Ո Ք Ր Ա Պ Ի Ր

ԸՍՏ ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԳԻՆ, ԱԶՆԻԻ ԼԱԹԱԿԱԶՄ 3 ԴԱՀ.

175 երեսներէ բաղկացեալ այս Աղօթագիրքը կը պարունակէ առաւօսու, ի ժամու Ս. Պատարագի եւ ի գիշերի բոլոր աղօթքներն, զորս կը զարդարեն 52 պատկերներ պատշաճապէս յարմարուած:

ՍՈՒԱԿ կը հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է 30 դրու: Քառամսեայն 10 դրու: Հասը 20 փր:

Գիւղացի քանանայից Տարեկան բաժանորդագինն է 10 դրու:

Վնարմունք կանխիկ են, դրամաքուղք եւս կ'ընդունուի:

Հանդիսիս վերաբերեալ գրութիւնք ուղղել, Առ

Տէր եւ Խմբագիր Սոխակ Հանդիսի

ՎԱՀԱՆ Ա. ՏԷՐ ՄԻՆԱՍՏԱՆ

Ի ԳՈՒՄԳԱՐՈՒ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՆՏԱՏԵԱՆ

Ձախագործար, Յակոբեան խան, Թիւ 40, 41, 42, 43

1888

معرف عمومیه نظارت جلیه سنک رخصتیه طبع اولتشد